

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת וישב

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

פרשת וישב

בראשית פרק-לז

{א} **וישב יעקב וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לומר פסוק זה שהלא כבר אמר בפרשה הקודמת (ל"ה כ"ז) ויבא יעקב וגו' היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק וכל עוד שלא יודיע הכתוב שיצא יודע אני כי שם קנה ישיבתו. עוד צריך לדעת למה כפל לומר **ארץ מגורי אביו בארץ כנען**, ואם ליחד המקום היה לו לומר בחברון, ואם להודיע כי הוא ארץ מגורי אביו הלא כבר אמר בפרשה הקודמת אשר גר שם אברהם ויצחק:

אכן להיות שקדם לומר בפרשה הקודמת והודיע כי עשו אחיו ירש את הר שעיר מכח זכות אביו חל על הכתוב להודיע ירושת יעקב. ואמר **וישב** וגו' נתכוין להודיע מדת טובו שלא התנהג בארץ אלא בגרות הגם שראה שעשו ירש ירושתו והאדון דקדק לומר אליו שנתן לו בייחוד את הארץ וכמו שפירשתי בפרשה הקודמת (ל"ה י"ב) בפסוק לך אתננה, אף על פי כן לא עשה בו רושם והיה מתגורר בגרות כמו שהיה אביו, **בארץ כנען** פירוש שהיה מתנהג בה כארץ לא לו אלא ארץ כנען:

או יאמר הגם שהיא ארץ כנען הנתנת לו מורשה אף על פי כן היה גר בה עד שנתגלגלו הדברים על ידי תולדות יוסף, והוא אומר **אלה תולדות יעקב יוסף** וגו' ונמכר למצרים וירדו אבותינו מצרים והעלה אותם המבטיח לקיים הבטחתו אל הארץ וירשו נחלתם:

{ב} **אלה תולדות**. רבותינו ז"ל אמרו (ב"ר פ' י"ב) כל מקום שנאמר אלה וגו', וכאן פסל תולדות עשו, ואם לזה כיון לא היה צריך כי כבר נפסל עשו והיוצא מהפסול פסול:

עוד צריך לדעת אומר **תולדות יעקב יוסף** והיכן הם עשרה שבטים. ורז"ל (ב"ר פ' פ"ד) מהם אמרו כי יכוין לומר שהוא העיקר, ומהם אמרו כי כמו שאירע לזה אירע לזה זה נולד מהול וזה נולד מהול וזה מהדרש:

ויראה כוונת הכתוב היא על דרך אומרם ז"ל (שם) בקש יעקב אבינו לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף, והוא אומר אלה תולדותיו של יעקב פירוש מה שעבר עליו מהרוגז, שהכתוב בא להודיע מכירת יוסף וצערו של יעקב הוא יעקב הגורם במה שביקש לישב דכתיב וישב יעקב ובזה תולדותיו הם אלה יוסף בן וגו' ונתגלגלו הדברים, כי האדם גורם לעצמו את כל אשר תבאנה עליו. כי אין דבר רע בא מהאדון הטוב לכל ובפרט לידידיו יעקב וכיוצא בו:

עוד ירצה להודיע שהגם שעברו כמה מאורעות רעות על יעקב מיום היותו, נדרף מעשו מלבן עמום התלאות, יחשבו כלם כאין, בערך מאורע זה של יוסף, והוא אומר **אלה** פסל מאורעות שעברו עליו כי כולם כאין יחשבו על יעקב הרגשותיהם:

עוד יתבאר על דרך אומרם ז"ל (סוטה לו:) ראוי היה יוסף להעמיד י"ב שבטים כיעקב אלא על ידי מעשה פוטיפר ויפוזו זרועי ידיו עשרה המה הצדיקים יצאו מעשרה אצבעותיו ולא נשאר לו אלא ב' אפרים ומנשה, והוא שרמז כאן באומר **אלה תולדות** וגו' פסל פרט א', מהי"ב שלא היו בעולם מטעם הנזכר:

עוד יתבאר על דרך אומרם בספר תהלים (ע"ז) בני יעקב ויוסף סלה. ואמרו ז"ל (סנהדרין יט:) שטעם שיחס בני יעקב ליעקב וליוסף להיות שיוסף זנמ בשני רעב ופרנסם נקראו על שמו ע"כ. והוא עצמו שרמז כאן באומר **תולדות יעקב יוסף** פירוש באמצעות יוסף היה קיום לכל תולדותיו. או ירצה על זה הדרך תולדות יעקב וגם יוסף. והרבה מקראות מדברים כן דכתיב (שמות א' ב') ראובן שמעון וכאלו אמר ושמעון גם כאן כאלו אמר ויוסף, ונתן הכתוב טעם לקריאת שם כולם עליו במה שגמר אומר **בן שבע עשרה** וגו' ונתגלגלו הדברים וירד מצרימה

ועלה לגדולה והוצרכו אחיו אליו ופרנסם ואת טפם ולטעם זה יקראו על שמו כי הוא הזן ומפרנס לכלן:

בן שבע עשרה. טעם שהוצרך לספור שני יוסף, נתכוין להודיע אומרם ז"ל במסכת ברכות (נה:) לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה וכו', ואם כן אם לא היה מודיע הכתוב בן י"ז שנה לא היינו יודעים זה:

עוד ירצה על דרך אומרם בגמ' (קידושין כט:) האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר וכו', הרי כי בשיתסר לא יתגבר החומר ויצר הרע על האדם כמו בשיבסר, והוא מה שהוצרך הכתוב להודיע כי יוסף היה בן שבע עשרה שנה כי באמצעות הגעת הזמן היה בו צד תגבורת אנושית להתגרות באחיו ולהביא דבתם רעה וגו', ועיין בסמוך:

היה רועה וגו'. קשה היה לו לומר היה רועה הצאן את אחיו, כי לא לאחיו היה רועה. עוד צריך לדעת הכוונה באומרו **והוא נער** וגו'. ורז"ל (ב"ר פ' פ"ד) אמרו היה עושה מעשה נערות ולדבריהם למה את בני בלהה, ופרש"י והיה רגיל את בני בלהה, והוא פי' רחוק. עוד צריך לדעת אומרו **נשי אביו**. מי לא ידע כי הם נשי אביו, עוד צ"ד אומר **ויבא יוסף את דבתם** וגו' מה היא דבתם רעה ועל מי סמך עליו הכתוב להבין את הדברים, ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש:

אכן כוונת הכתוב הוא על זה הדרך היה רועה את אחיו בענין הצאן פי' בדרך אכילת צאן, ואומרו **והוא נער** פי' מזמן היותו נער והוא מתגורר ומתחבר עם בני בלהה. ואומרו **נשי אביו** פירוש לחושבם בגדר נשי אביו באין הפרש ממנו אליהם, ובזה לא קשה שקורא אותו נער והוא בן י"ז שנה כי חוזר אל זמן הקודם, וממוצא דבר אתה למד מאומרו רועה את אחיו בדין הצאן הא למדת שנחשדו אצלו בפרט זה ומאומרו את בני בלהה וגו' נשי אביו הא למדת כי הוא היה חושב כן ולא זולתו, ומעתה כשאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם הוא על פרטים הנרמזים בסמוך, והוא שאמרו ז"ל (שם) ברוח קדשם שאמר עליהם שהיו אוכלים אבר מן החי והוא הנרמז בצאן, וגם אומרם שהיו מזלזלים בבני השפחות הוא הנרמז באומרו נשי אביו כי לא מחשבותיו מחשבותם ומזה יצא להם לזלזל בהם. ואולי כי גם מטעם זה יצא חשד עריות כשהיו נחשבים בעיניהם כשפחות ולא במדרגת נשים וחשב יוסף כי כוונתם של האחים כדעת הרמב"ם (הלכות עבדים פ"ט) בדין הבא על שפחתו סתם שהולד עבד עד שיפרש בפירוש שבא עליה לשם אישות, ומעתה כשאחיו מזלזלים בבני השפחות גילו דעתם כי מן הסתם הולד עבד והשפחות אין להם משפט אשת אב אלא כמפותת אביו ואנוסתו שהיו מותרות להם להזקק להם וחשדם שישכבו האנשים עמהם ואין רע לסברתם, ולסברת יוסף איפסקא הלכה כדעת הרי"ף (פ"ב דיבמות) שהבועל סתם עשאה בת חורין והולד כשר ודין נשי אביו להם, ועל פרט זה גם כן נתכוין באומרו **דבתם רעה**, ונענש יוסף על הדבר איך יחשוב בצדיקים שיטעו בדבר שהלא גם לדעת הרמב"ם יודה באדם צדיק כיעקב כי מן הסתם לשם אישות בעל. ועוד שבפי' אתמר (תרגום יוב"ע ויצא ל ד) כשנתנום רחל ולאה כדי שיהיו בחזקת משוחררים נתנום ומן הסתם ידעו השבטים בדבר:

וטעם שמצינו השבטים שהיו יחד בעצה אחת במכירת יוסף ובכללם היו גם בני השפחות. אולי שגם בהם דבר פרט איסור אבר מן החי. או אפשר שנשאו פנים לששה בני הגבירה והסכימו לעצתם במכירתו הגם שהיה לבם שלם עמו:

ג] וישראל אהב וגו'. הקדים לתת טעם למשטמתם של אחים לאח קטן ואמר **וישראל** וגו' פי' כי הגם שיוסף הוציא דבת אחיו אף על פי כן לא היה דבר רע יוצא כי היו האחים מתווכחים עמו ומוכיחים אותו וסרה קנאתם אלא לצד כי נוסף דבר זה שאהב ישראל וגו' מכל אחיו פי' יותר מכלן יחד, גם פרסם האהבה והודיעה להם במה שעשה לו כתונת פסים והרי זה מגיד שידעו וידע אביהן שידעו, והוא אומרו **ויראו אחיו כי וגו'**, ומעתה בבוא השנאה לא היה לה תקוה לתקן ולשום שלום, והוא אומרו **וישנאו אותו** פי' ממה שקדם מעשיו שהביא דבתם רעה ולא יכלו וגו' לצד רואם כי הוא אהוב מכולן לאביו אין מציאות להתווכח עמו כי

דבריו יצדקו ולא דבריהם וכיון שאינם יכולין להעמידו בתוכחת מגולה שיכלם על אשר עשהו ולא ישוב עוד בדבר הזה אין מציאות לחזור בו. והוא אומר **ולא יכלו דברו בקושי לשלום** פירוש לעשות באמצעות זה שלום:

ה **ויחלום יוסף וגו'.** צריך לדעת למה היה יוסף מגדיל השנאה במה שהיה מספר חלומות גדולתו מגידות, ומה גם אחר יודעו כי הוא שנאו בעיניהם כאומרם ז"ל (ב"ר פ' פ"ד) בפסוק ויאמר לו הנני שמסר עצמו למיתה. ואולי כי נתכוון להודיע אותם כי מן השמים העלוהו למעלה ומעשה יעקב היא בהסכמת עליונים ומזה יחדלו משנאו אותו:

או יכוון להודיעם כי עדיין יצטרכו אליו ויבואו וישתחוו לו, ואולי כי בידעם כן ירחיקו השנאה לבל ינקום מהם לעת יפלו לפניו, כי השבטים יכופו ראשם לגזירת אל עליון ולמצב י"ה:

או יכוין לקרב הלבבות יחד, והוא על דרך אומרם בפרק הרואה (נה): כי כל החלומות הולכים אחר הפה. ואמרו עוד שילך אצל מרחמי ליה (רא"ש שם) ויפתרו לו ויוסף חשב שבספרו חלומותיו להם ידונו בעצמן כי לבו שלם עמהם כמשפט האחים האהובים. ולצד שקדמה שנאה וקנאה ננעלו שערי האהבה בלבם והיו דנים הכל להשתוררות עליהם וכו':

ויחלום יוסף וגו'. הכתוב יעיד עליו כי חלם לשלול חשד שהיה בודה מלבו שחלם להשתרר עליהם, גם בחלום ב' הודיע הכתוב (פסוק ט') ויחלום להצדיק דברי יוסף:

ויגד לאחיו. פי' שחלם חלום טוב שבזה היו בעיניהם קשים כגידיים, ולא הזכיר הכתוב החלום כי הוא שאמר בסמוך שמעו נא, ואין לומר שהיה חלום אחר שאם כן למה לא הודיעו הכתוב, ואם לצד שלא נתקיים למה יספר הכתוב חלום שוא ידבר. ואם להודיע סיבת השנאה הנה יספיק הקודם וב' החלומות, אלא ודאי שהוא החלום שאמד בסמוך ומתחלה אמר להם סתם חלום מעלה חלמתי ולצד שלא היו רוצים לשמוע לו חלומו לצד שנאתם הפסיק בסיפור והיה מחלה פניהם לשמוע לו ואמר שמעו נא וגו':

ושמעו נא החלום. טעם אומר נא. למה שפירשתי שלא היו רוצים לשמוע אמר להם נא לשון בקשה:

או ירצה על דרך אומרם ז"ל (ברכות נו.) כי עיקר פתרון החלום הוא דוקא ביומו ולא ביום אחר, ולזה מתענין תענית חלום אפילו בשבת ואינו נדחה ליום אחר, לזה אמר נא פי' עתה ולא תאחרו לזמן אחר כדי שיתקיים. גם יכוין לומר להם לבל יחשבו אותו כי כבר הלך לרחמיו וידידיו וספר להם החלום ופתרונו לטובה הגידו וכפי זה בטלה מחשבתו הטובה שחשב לקרב לבבות אחיו כמו שפירשתי בפסוק שלפני זה, כי אין הוכחה שבחזקת אוהבים הם כי כבר קדם עיקר הפתרון ופתרוהו לטובה אות לזה לא חש לבוא אצלם שהגם שיפתרוהו לרעה כבר נתקיים כפתרון הראשון, לזה אמר נא. ואם תאמר והלא אמרו בהרואה (שם) אמר רבי בנאה פעם אחת חלמתי חלום אחד והלכתי אצל כ"ד פותרי חלום שהיו בירושלים ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי ע"כ. אולי דוקא שאין הפתרונים סותרים אבל אם הם סותרים אין פותר שני מוציא מפתרון ראשון, וחש יוסף שידונו אותו בזה ואמר **שמעו נא** פי' עתה הוא מספר הדבר ולא קודם ספרו לזולת:

החלום הזה. אומר ה"א הידיעה, להיות שכבר הגיד להם שחלום חלם ולא פירש החלום וחזר לומר שמעו נא החלום הזה שהגדתי לכם שחלמתי:

והנה אנחנו וגו'. אמר ג' פעמים **והנה**. דע כי החלום אשר יהיה מראה הנבואה והודעה מהמודיעים שלפני ה' האות והמופת הוא אם יהיה החלום לחולם בהיר וצהיר כיום יאיר שיהיה הדבר בעיניו כאלו הוא בהקיץ ממש בא האות והמופת להודיע כי מחזה שדי יחזה כי החלומות אשר צעירים ישחקו בו יהיה בלבול הרעיון והגזמת הנדמה, על כן ספר יוסף ואמר

והנה בכל פרט שכל דבר שהראוהו היה ברור בעיני שכלו כאילו היה רואהו עתה שהוא בהקיץ בהשלמת דעתו ואין זה אלא חלום צודק:

והנה אנחנו וגו'. הראוהו בחלום האלומות הם חבילות חבילות של מצות שעושים כולם יחד והראוהו שחבילתו יותר מתקוממת מכולן במעשה שעבר עליו עם אשת פוטיפר, וגם נצבה שהיה שליט וניצב על כל ארץ מצרים, ועוד שכל האלומות של האחים מוכנעים ומושפלים לפני זכותו של יוסף כי הוא דבר המעמיד לכולן, וזן ופרנס אותם, ונתכוון להודיעם זה אולי יסירו שנאתם בידועם הדברים:

ח **ויאמרו לו אחיו וגו'.** טעם כפל **המלוך אם משול.** להיות כי יש בפירוש החלום ב' דרכים, הא' מלכות ממש, והב' ממשלה, והנה המלכות היא בגדר ספק בפתרון אבל הממשלה בגדר מוחלט, לזה השיבוהו על ספק מלכות ועל החלט ממשלה, כנגד מלכות אמרו המלוך המסתפק אתה למלוך אפילו בגדר ספק. וכנגד החלט ממשלה אמרו אם משול. ולזה תרגם אונקלוס במלכות את מדמי ובממשלה את סביר, וטעם כפל המלוך תמלוך ולא הספיק לומר התמלוך עלינו התמשול בנו, נתכוונו לומר ב' תמיהות, האחת על המלכות מצד עצמה אפי' לא יהיה מלך אלא על פינת העמים דבר גדול הוא, ולא די זה אלא תמלוך עלינו. שכבר באה להם הקבלה כי יהודה מלך על כולם ואיך יבא החזיון להפך קבלה אמיתית. וגם אומרו המשול יתכוונו אל הדרך עצמו:

עוד יכוונו לומר בכפל הדברים על זה הדרך להיות שאתה חושב למלוך לזה בא החלום שתמלוך וגו' וכמו כן המשול וגו', והכונה בזה רעיוןך על משכבך סליקו:

ויסיפו עוד וגו'. לפי מה שפירשתי שלא היה אלא חלום אחד טעם אומרו **על חלומותיו** לשון רבים. להיות שהיו בחלומה הרבה פרטים, קמה אלומתי א', וגם נצבה ב', והנה תסובינה וגו', לזה אמר ל' רבים:

ועל דבריו. פי' שדבר אליהם החלום, לו יהיה שחלם כן לא היה מוציא מפיו כדברים האלה:

עוד ירצה על דרך אומרם בפרק הרואה (נו.) אמר ליה קיסר לר' יהושע וגו' הרהר כוליה יומא לאורתא וכו' רעיוןך על משכבך וכו', ולזה חשדו ליוסף כי להיותו חושב מחשבות השתוררות עליהם רעיוניו וכו', והוא אומרו **על דבריו** פי' על דרך אומרם (קהלת ג) על דברת בני האדם וגו', כי על ידי מעשיו ומחשבותיו אשר התעסק בהשתררות על האחים הוא הסובב לחלום כל מן דין:

או יאמר על דרך אומרם בפרק הרואה (נה:) כל חלמא דלא וכו' כאגרתא דלא מקריא, והוא אומרו **על חלומותיו ועל דבריו** שאינו מעלימו והוא מבקש לקיימו במה שמספרו ומבקש פתרונו הרי זה מגיד כי חפץ הוא למשול באחיו, ודבר זה יכפיל השנאה בהפלגה:

או יאמר **על דבריו** שמדבר עמהם כריע כאח ולבבו חורש און להם ולזה תגדל השנאה בסיבה זו. עוד על דבריו שאינו מתבייש לדבר לאחיו הגדולים ממנו פנים בפנים שימלוך עליהם, וזה יגיד גובה לבו בפשיטות מדבר גדולות וחושב כי הדבר פשוט עד גדר שלא יקפידו על הדבר ולזה גדלה שנאתם והיה מה שהיה:

י **ויגער בו וגו'.** להסיר קנאת האחים. וסתר החלום בקושית אני ואמך. כי מהמניעה המוחלטת היא, והטעם כי לא יעלה על הדעת כי בני יעקב תשיגם הגדולה מהאומות אלא דוקא מאביהם ומעתה אין מציאות שישתחוה לו אביו, וממילא סתר החלום בפני האחים, ולבבו לא כן יח שוב:

יא ויקנאו בו אחיו. בחלום זה הסירו הספק שהיה להם בחלום ראשון שבא החלום לסיבת מחשבותיו כי ודאי שלא חשב ולא עלה על דעתו להשתרר על אביו ואין זה אלא הודעת דבר מהשמים ולזה נכנסה בהם קנאה:

יג לכה ואשלחך וגו'. פירוש לכה אצל אחיך, ואם אתה חושש לשנאתם הריני מלווך ושולחך בדבר מצוה שתלך בשליחותי ושלוחי מצוה אינם ניזוקים (פסחים ח.):

יד לך נא ראה וגו'. עתה הוא מפרש שליחות המצוה שעושה, ואמר **והשיבני דבר עשאו** שליח להחזיר לו תשובה שבזה אפי' למאן דאמר (שם ח.) שלוחי מצוה אינם ניזוקים דוקא בהליכתן אבל לא בחזרתן, במציאות זה עשאו שליח גם בחזרתו, ומעתה הרי הוא בטוח שישוּב בשלום אצל אביו:

והגם שהיו אחיו שונאים אותו ושכיח היזיקא, סובר יעקב כדעת רבנן שחולקים עם פלימו בפסחים דף ח' וז"ל תניא חור שבין ישראל לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת פלימו אומר כל עצמו אינו בודק מפני הסכנה ופריך והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינם ניזוקים ומשני היכי דשכיח היזיקא שאני וכו' ע"כ, וחכמים שחולקים עם פלימו סוברים שיש לחלק בין מציאות שלפנינו למציאות שמואל כי שם שכיח ודאי היזיקא כי ישמע שאול שמושח את דוד למלך במקומו ואין לך שכיח היזיקא כזו מה שאין כן חשש שמא הגוי יעליל עליו אינו קרוי שכיח היזיקא. וממנה נשמע למה שלפנינו שאחיו לא היו ודאי שכיח היזיקא כי לא יעלה על דעת יעקב שכל כך ישנאוהו בגדר שלא יציל מידם שליחות מצוה. וגם ההוא דסולם רעוע שאמרו בקידושין (לט.) שכיח היזיקא הוא יותר מבדיקת חור שבין יהודי לגוי וממציאות האחים שאינם חשודים כל כך להרע לאחיהם. ואולי גם לסברת פלימו יש לומר שאינו חשוב שכיח היזיקא במציאות זה של בני יעקב ושליחות מצוה מצלת מן הנזק:

ואם תאמר אם כן למה היה מה שהיה לעבד נמכר יוסף. י"ל שנזק שתכליתו הטבה ומעלה גדולה אינו חשוב נזק:

ועוד טעם יש בדבר, והוא כי יעקב ע"ה דקדק בדבריו בשליחות **הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם**. הרי גילה דעתו בפ"י כי שליחותו הוא לשכם וכשהלך יוסף ולא מצאם בשכם והלך לחזר אחריהם במקום אחר הרי הוא שליח עצמו כי אביו לא שלחו ללכת למקום אחר ואין כאן שליחות מצוה אשר על כן היה מה שהיה, ויעקב נתכוון במה שיחד לו המקום שצפה ברוח הקודש כי למקום אחר יקראנו אסון כאשר קרהו ובדרך שכם לא תמצאהו רעה, ויוסף ע"ה חשב כי מה שאמר לו אביו שכם היה מורה מקום לו ואין הדברים בדיוק, וה' גילגל גלגולים לעשות אשר זמם לעשות:

ויבא שכמה. מקום אשר שלחו אביו שמה ולא מצאם והיה מחזר אחריהם ולא הוצרך לומר הדבר כי הדבר מובן מאומרו וימצאהו איש והנה תועה אחר שבא שכמה:

טז הגידה נא וגו'. צריך לדעת במה ידע כי שואלו יודע איה מקום כבודם לומר אליו בפשיטות הגידה נא. ואולי דייק דברי השואל באומרו לאמר מה תבקש כי תיבת לאמר מיותרת, נתכוון לומר כששאל אותו כי הוא יאמר אליו מבוקשו כי זולת זה אין מקום לשאלת איש נכרי אשר לא אחיו הוא לבקש לדעת מה הוא מבקש, אלא שנתכוון לומר כי שואלו להגיד לו דבר נעלם ממנו, ולזה השיבו את אחי אנכי מבקש ויבאו דבריך עתה להגיד לי איפה הם רועים:

יז נסעו מזה כי שמעתי וגו'. צריך לדעת לאיזה ענין הוצרך לומר **נסעו מזה** ולא הספיק אומרו שמעתי אומרים נלכה וגו'. ורז"ל (ב"ר פ' פ"ד) דרשו כי הגיד לו שנסעו מהאחוה והלכו לבקש נכלי דתות שימיתוהו בהם. ולדבריהם קשה למה לא נרתע יוסף לחזור לאחוריו, שאין לך שכיח היזיקא כזה, וח"ו היה כמתחייב בנפשו להסתכן בעצמו. ואולי כי יוסף לא הבין דברי האיש כמו שפירשו ז"ל. ורז"ל פירשו כן אחר שנתגלה מה שעשו האחים מה שאין כן יוסף

הבין הדברים כפשוטן על זה הדרך נסעו מזה פי' מכל המחוז ההוא ואין לו לבקש עוד באותו מחוז, והטעם **כי שמעתי אומרים נלכה**. ומזה ידע כי עקרו דירתם מכל המקום ההוא, ולא היה יכול לומר הלכו דותינה שלא ידע בבירור שהלכו לדותן אלא מדבריהם וספר סדרן של דברים, ולצד שהי' בדעתו של יוסף כי זה האיש הוא מעוברי דרך ולא מלאך ה' הבין הדברים כפשוטן. וכפי זה יבא על נכון מה שאמר הכתוב **וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן** שהיה לו לומר וילך יוסף אחר אחיו לדותן וימצאם ולפי מה שפירשתי יבא על נכון שלא החליט לו המלאך שהלכו לדותן אלא שנסעו מהמקום ההוא לזה היה מבקש לדרכו במקומות אחרים וימצאם בדותן והבן, ודרשת רבותינו במקומה עומדת כי התורה הודיעה שדבר אליו המלאך ורמז סוד דבר. עוד ירצה אומרו **אחר אחיו פי'** כי יוסף דרש דברי המגיד כדרשת רז"ל והבין גם כן הדברים כפשוטן והכריע הפי' שאין כוונתו לומר אליו שנסעו מן האחוה אלא כי עודם אחיו ורעייו, והוא אומרו **אחר אחיו פי'** אחר העמדתם במצב אחיו ופי' דברי המגיד כפשוטן כמו שפירשתי למעלה. ואם תאמר אם כן מה הועיל המלאך בהודעה זו כיון שלא נשמר יוסף. ואולי כי נתכוון להרבות שכרו כשילך אחר האחוה כאשר כן עשה. ובזה גם כן לא יקשה איך המלאך יגרום לבטל את אשר ה' חשב לעשות להוריד יוסף למצרים לסיבות ידועות גדולות ונפלאות. אלא שידע שאין דבריו מבטלין הענין אלא יש בהם הרווחת זכות של יוסף. ואולי כי באמצעות דבר זה השלים ה' גדישת סאה גדולה וכבוד אשר השיג אחר כך במצרים:

יח **ויראו אותו וגו'.** צריך לדעת אומרו **ובטרם וגו'** אם הוא גזירה למה שלפניו על זה הדרך ויראו אותו מרחוק בטרם יקרב עליהם או הוא התחלת הודעה למה שלאחריו על זה הדרך בטרם יקרב וגו' התנכלו אליו וגו'. ולכל צד קשה אם נמשך למה שלפניו היה לו לומר בטרם יקרב, ואם הוא נמשך למה שלאחריו היל"ל **ובטרם וגו'** התנכלו. ואולי כי נתכוון בתוספת וא"ו להוסיף הרחקה פי' שלא תאמר שהריחוק הוא שעדין לא קרב אליהם, אלא ובטרם יקרב ראוהו מופלג בריחוק:

עוד ירצה עז"ה **ויראו אותו מרחוק** פירוש מריחוק הלבבות שלא ראוהו כראיית אחים לאחיהם אלא כאיש מרוחק מהם **ובטרם יקרב וגו'** פירוש וראה זו היתה גם כן טרם וגו', ואם לא היה אומר ובטרם בתוס' וא"ו היה נשמע כי הוא זה פירוש מרחוק שאמר, לזה אמר בתום וא"ו לומר כי הוא דבר אחר. ויש עוד ליישב הכתוב באופן אחר אלא שנראה כי זה צודק יותר:

כז **ועתה לכו וגו'.** פי' לכו שקודם שיגיע הוא אצלם הם ילכו לקראתו, ולזה דקדק לומר **ועתה** באותו עת עצמו לכו. וטעמם לצד הזריזות והמהירות אשר לא יכלו לסבול עד שיגיע אליהם. ולזה תמצא שלא עכבו בהגיעו אצלם אלא תיכף ומיד כאשר בא עשו מה שעשו, ואומרים **ונהרגו** על דרך אומרים ז"ל (ב"ק כו.) עשרה בני אדם שהרגו אדם אחד אם כולם יחד פטורים. לזה נתחכמו ואמרו ונהרגו יחד שבזה יהיו פטורים מדיני אדם:

ואמרו ונשליכהו וגו' ואמרנו פירוש שכשנשליכהו בבורות מן הסתם חולדה וברדלס המצויים בבורות יאכלוהו ובזה נוכל לומר חיה רעה אכלתהו לא שיאמרו חיה רעה הרגתהו ובזה אין מוציאין מפייהם דבר שקר:

ואם תאמר על מי סמכו שבטי יה להרוג את הנפש ומה גם נפש צדיק אחיהם, והגם שיעצו להרוג אותו בדרך שאינם חייבין כמו שכתבנו אף על פי כן אינן פטורים מדיני שמים וה' יבוא במשפט:

אולי שהאחים דנו בו דין עד זומם כי מצינו שהוא הביא דבתם רעה אל אביהם ואמר דברים שיתחייבו מיתה על עדותו, ההוא אמר שאכלו אבר מן החי, ההוא אמר שהם בעלי עריות, ועל כל אחת מהם בני נח מתחייבים מיתה, ובן נח נהרג על פי עד אחד בלא עדים ובלא התראה ועל עדות הקרובים ג"כ (רמב"ם הל' מלכים פ"ט) אשר על כן דנו בו משפט עד זומם ופטורים הם מדיני שמים. אלא דלצד דיני אדם אינם פטורים כי אין להם הזמה לזה נתחכמו להמיתו כולן יחד שבזה אין חיוב לכולן כמו שכתבנו, אבל לדין השמים הם פטורים מטעם שידעו נאמנה כי הוא ביקש להורגם, וכל זה הוא סיבת הסיבות לעשות ה' אשר זמם, ואולי שרמזו

בדבריהם שיעשו תשובה לבסוף ואין לך דבר שעומד בפני התשובה, והוא אומר **ועתה** ואמר ז"ל (ב"ר פ' כ"א) ואין ועתה אלא תשובה וזה דרך דרש:

ונראה מה יהיו וגו'. נתכוונו להוכיח כי דבר שקר בחלומותיו. או לצד כי רעיוניו על משכבו סליקו והראיה כשיהרגוהו זה לך האות כי היה בודה מלבו או רעיוניו וכו':

כא **ויצילהו מידם.** פי' לפי שהאדם בעל בחירה ורצון ויכול להרוג מי שלא נתחייב מיתה משא"כ חיות רעות לא יפגעו באדם אם לא יתחייב מיתה לשמים, והוא אומר **ויצילהו מידם** פי' מיד הבחירי ובזה סתר אומר ונראה מה יהיו חלומותיו וגו' כי הבחירה תבטל הדבר ואין ראה אם יהרגוהו כי שקר דבר:

לא נכנו נפש. פירוש להדיא אלא נהיה גורמים לו מיתה, והוא אומר אחר כך **אל תשפכו דם השליכו** וגו', זו היתה טענתו להם, והוא טעמו כמוס עמו שהוא להצילו להשיבו אל אביו כי ידע נאמנה כי חית השדה השלמה לו ולא ירעו ולא ישחיתו הנחשים והעקרבים בזרע יעקב, גם לא יעכבו שם למות ברעב וכמו שכן תמצא שתכף וישב ראובן אל הבור שחזר אליו להוציאו מהבור:

כג **ויפשיטו את יוסף וגו'.** לפי פשט הכתוב אומר **כתנתו** הוא החלוק, **כתנות הפסים** הוא לבוש העליון שעשה לו אביו ולפי זה היה להקדים הפשט לבוש העליון שהוא כתנות הפסים, ולהבין כוונת הכתוב יש לדקדק עוד למה לא אמר ואת כתנות הפסים:

אכן כוונת הכתוב היא שהאחים לעולם לא רצו להפשיטו לחלוטין ולהניחו ערום אלא להסיר מעליו כתנות הפסים שבה היתה הקנאה בו, ומודיע הכתוב כי כשהסירו כתנות הפסים ברוב הכעס והשנאה לא דקדקו להסיר אותה במתן רוח אלא בשנאה גדולה ובכל כך אכזריות עד שהסירו עמה גם הכתנות שהוא החלוק. וזה הוא שיעור הכתוב **ויפשיטו את יוסף** פירוש לא נשאר כי אם גופו של יוסף ערום כי הסירו את כתנתו שהוא החלוק עם כתנות הפסים כשהסירו מעליו בלא כוונה:

ואומר אשר עליו נתכוון להגדיל הדבר כי כתנות הפסים היא היתה מלבוש העליון והסירו כל הבגדים וגם החלוק כולם יחד עמה מרוב הכעס והשנאה:

כח **ויעברו אנשים מדינים וגו'.** צריך לדעת למה הזכיר עברת אנשים מדינים אחר שלא היה המכר אלא לישמעאלים כאומר וימכרו את יוסף לישמעאלים. וכן מוכח מהכתובים למעלה (כ"ה) והנה אורחת ישמעאלים וגו' לכו ונמכרנו לישמעאלים, אם כן סיפור ויעברו אנשים מדינים לא נודע כוונתו:

עוד ראוי שאמר עוד הכתוב אחרי זה (ל"ו) והמדנים מכרו אותו וגו' אם כן מוכח כי למדנים מכרוהו וכתוב ראשון מכישו. עוד אמר הכתוב אחר כך ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים הרי העמיד המכר שהיה לישמעאלים כאמור בתחילת הענין ולא למדנים. ורז"ל (ב"ר פ' פ"ד) אמרו מלמד שנמכר מכירות הרבה, ואין מתיישבים פשטי הכתובים בזה והבן:

והנכון הוא כי פירושו של דברים הוא על זה הדרך כי מתחילה הודיע הכתוב והנה אורחת ישמעאלים וגו' ודברי יהודה שאמר לכו ונמכרנו לישמעאלים, ולהיות שאורחת ישמעאלים זו אינם סוחרים להתגר בכל מין קנין זולת במה שהיו נושאים ואין מציאות שיקנו את יוסף אשר על כן הזמין ה' אנשים מדינים סוחרים פירוש שמכירים כל מין סחורה אשר תזדמן לקנותה להרוחה, ותדע כי הסוחר אינו בעל הכיס אלא בעל הידיעה וההכר ובעל הכיס יקנה על פיו כמו שידוע זה בפינות גדולות בעולם, ובאמצעות אלו הסוחרים נגמר הדבר של המכר לישמעאלים, והוא שאמר הכתוב **ויעברו אנשים מדינים סוחרים** ובאמצעותם מכרו יוסף לישמעאלים כי זולתם לא היו הישמעאלים קונים. והנה כיון שבין שניהם המדנים

והישמעאלים היה המכר הרי יש למדנים חלק בריוח לצד כי הם הקונים ולישמעאלים חלק בריוח לצד כי הם בעלי כיסים אשר נתנו עשרים כסף, ולזה אמר **והמדנים מכרואתו אל מצרים** וגו' כי צד שהיה להם חלק בו וגם הם היודעים הערך הם היו המוכרים לא הישמעאלים כי אינם בקיאים בשיעור שיווי, אבל גופו של יוסף היה ביד הישמעאלים כי הם העקרים שנתנו בו כספם, ולזה אמר **ויקנהו פוטיפר מיד הישמעאלים** דקדק לומר **מיד** כי בידם היה שהורידוהו שמה ואין מציאות לקנותו פוטיפר זולת ממי שהיה בידו, וגם לא היו ישמעאלים יכולין למוכרו הם לבדם מבלי המדנים מלבד טעם שהן הבקיאין בשווי וידעו כמה שיעורו גם לצד שיש להם חלק בריוח צריך שיסכימו הם על המכר, ולזה אמר הכתוב שהמדנים מכרו ולקחו מיד הישמעאלים, ובזה נתישב הכתובים כפתור ופרח. ודברי רז"ל שאמרו שנמכר פעמים רבות זה דרך דרש. ואולי כי להיות שהיו חלקים הרבה בלקיחתו יחשב מכירות רבות. ופשט הכתוב הוא כמו שכתבתי והדרשה תדרש:

וימכרו את יוסף. אולי שאחר שהפילוהו כל כך וביזוהו בערום ובהשלכתו לבור נח קצת רוגזם ונתרצו בעצת יהודה. וכנגד מה שאמרו (פסוק כ') ונראה מה יהיו חלומותיו שנראה שהיו מבקשים אופן לשלול בהחלט היות הדבר, אולי שחשבו כי באמצעות פחיתות זה שמכרוהו הרי הוא מוחלט לעבד יוסף כי הקונה ראשון הרי הוא לעבד לו ומן הנמנע לצאת מתחת ידו זולת במכר אחר לזולת ומעתה קנה שם עבדות עולם, והוא אומרו (תהלים קה) לעבד נמכר יוסף, והרי הוא מוחלט החלט גמור מהשנות לבן חורין ואין צריך לומר מעלות לגדולה:

כט' וישב ראובן וגו'. צריך לדעת מה טענת ראובן על אחיו באומרו **ואני אנה** וגו' הלא גם לעצתו היה יוסף אבוד בבור. והגם שאמר הכתוב (כ"ב) למען הציל וגו' להשיבו אל אביו זה היה בלבו לא בפיו אל אחיו והראיה שאמר יהודה (כ"ו) מה בצע כי נהרוג את אחינו וגו' אחר שהיה בבור הא למדת כי השלכתו בבור היתה להריגה וכמו שפירשנו למעלה ומעתה מה מענה בלשונו הילד וגו' ואני וגו':

אכן כוונת ראובן היא כי לצד היותו הוא הבכור אותו יטריח אביו ללכת לחפש אחריו מסוף העולם ועד סופו, ואם היה בבור היה מביאו מת מהחיות שבבור והיה משיב לאביו הנה הוא מת חיה רעה אכלתהו מה שאין כן עתה אנה ילך מרוחות העולם לבקשו, והוא אומרו **ואני אנה אני בא**, ולזה נתחכמו וישחטו שער עזים וגו' ובזה סלקה לה תרעומת ראובן:

לג' טרוף טורף. נתכוון לומר כי ב' טריפות נטרף, הא' שטרפתו חיה והרגתו, והב' שטרפה גופו למעונתה שבזה נתיאש לבקש אחר עצמותיו לקוברם. וזולת זה היה קשה למה לא השתדל יעקב לחפש אחר עצמות יוסף לקיים בהם מצות קבורה, והם האחים נתחכמו ואמרו זאת מצאנו פי' לבדה בלא עצמות עמה ומזה הרגיש כי החיה גוררתו למעונתה ולזה לא הטריחם לחפש עוד אחר עצמותיו:

לה' ויקומו כל בניו וגו'. לא הוזכר כאן דברי נחמה:

ונראה שכוונת הכתוב היא כי כשראו בניו כל כך אבילות ושק במתניו ימים רבים אמרו זה יעשהו אדם שמת לו בנו יחידו או אפילו אינו יחידו אם היו לו בנים מועטים יקפיד על חסרון מהמועט, לזה נתחכמו לעשות דבר שבאמצעותו יתנחם מעצמו, והוא שנתקבצו יחד כל בניו אחד עשר בנים ואחד עשר בנות ובניהם ובנותם רבים הם והלכו ועמדו אצלו ותהי זאת נחמתו, כי מי שיש לו כל כך בנים ובנות אין ראוי לו להצטער כל כך על בן קטן אם נעדר מן הבנים, והוא אומרו ויקומו **כל בניו וכל בנותיו** יחד וקימה זו של כולן יחד היא לנחמו כשיראה כי רבו בניו ובנותיו, ואף על פי כן לא הועיל לו דבר זה וימאן להתנחם ויאמר הטעם כי ארד אל בני פי' בגדר שאין לי אלא הוא מיוחד כי אין כדי בכל בניו ובנותיו להתנחם עליו כי אהבו מכל אחיו לטעם הידוע בדברי הזוהר (ח"א קפ.):

עוד ירצה באומרו **וימאן וגו' כי ארד וגו'** פי' הגם שראה שמאן הנחם לא למד מזה שיוסף חי ואין מקבלין תנחומין על החי כי אמר טעם מניעות הנחמה לצד טעם כי ארד אל בני ואמרו ז"ל סימן היה מסור בידו וכו' ע"כ:

ויברך אותו. פי' כשאמר דבריו חזר לבכות עליו. ודקדק לומר **אביו** לשלול כל בניו וכל וגו' שלא בכו בהזכרתו כי אם אביו. ורז"ל אמרו (ב"ר פ"ד) שהוא יצחק אביו של יעקב והוא דרש:

בראשית פרק-לח

{א} **וירד יהודה וגו'.** רז"ל אמרו (סוטה י"ג) שהורידוהו אחיו מגדולתו, והגאון ראב"ע אמר כי טעמו כי הבא מפאת צפון של עולם לדרומו הוא יורד ע"כ. דבריו צודקים אם לא היה אומר הכתוב תיבת מאת אחיו שמורה באצבע כי הירידה היתה מאחיו, עוד אומרו **ויט עד איש וגו'**, ולדברי רז"ל יבא הכתוב על נכון כי יורד לשון ירידה יכוון ותיבת ויט איצטריך לגופו:

{ב} **בת איש כנעני.** פירוש סוחר והגאון הראב"ע כתב ויתכן שהוא כמשמעו. ואני אומר כי לא יתכן שידבקו בני יעקב בדבר שהקפידו עליו אבותיהם שלשתן יחד, וכאומרם בפסחים פ"ג (נ.), והכתוב שמר את הדבר במה שדקדק לומר בת איש כנעני פי' אביה כנעני ולא היא כנענית ובאיזה אופן יהיה הדבר אם לא שתאמר סוחר, ואלו היה כנעני ממש ומודיע הכתוב כי עשה יהודה דבר בלתי הגון כן היה לו לומר וירא שם בת כנענית או אשה כנענית ושם אביה שוע. ואין בזה תוספות תיבה על המכתב אשר כתב, ולענין גילוי מלתא כזה נאמר לשתוק, ולכתוב ודאי:

ויקחה. פי' כדין ליקוחי אשה:

{יד} **כי ראתה וגו' והיא וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר **והיא** ולא הספיק לומר ולא נתנה וגו' והדבר מובן שעליה הוא אומר. ואולי כי ב' דברים אמר הכתוב האחד כי ראתה כי גדל שלה והדבר מובן שלא נתקיים מאמר חמיה שאמר עד יגדל וגו' כי עודנה בבית אביה, והב' **והיא לא נתנה וגו'** פירוש שראתה ברוח הקודש שאינו ראוי שתנתן היא לו לאשה, ולזה עמדה ועשתה והצליחה. וצא ולמד מה יצא ממנה לעולם מנשים באוהל תבורך:

{כד} **הוציאוהו ותשרף.** הטעם משום דבית דין של שם גזרו על זנות עם האומות כאומרם בע"ז דף ל"ו, ומשמע אפילו אין שם איסור ערוה לא האסורה לבני נח ולא האסורה לישראל אף על פי כן גזרו עליה, ואולי כי מסורת היתה בידם לגזור גזירות ולהרוג העובר על הגזירה. ולזה כשידע כי עמו היו הדברים נפטרה כי הגזירה היתה על זנות גוי דוקא. ואין בה גם כן איסור ערוה כי כלתו מותרת לבן נח. ולפי דבריהם שאמרו (סוטה י'): ולא יספך לדעתה שלא פסק ממנה עוד הרי זה מגיד כי האב היה מיבם לכלתו:

{כז} **צדקה ממני.** לפי מה שכתבנו למעלה כי מה שפסקו דינה לשריפה היה לצד שבית דינו של שם גזרו על זנות הגוי אחר שנתגלה שעם יהודה זנתה היא יותר צדקת מיהודה כי יהודה לא ידע כי כלתו היא ובחזקת גויה היתה ובא עליה ועבר על גזירת בית דינו של שם והוא אומרו צדקה ממני. וזה הוא שיעור הכתוב צדקה בדבריה וממילא צדקה בדינה ועוד לה שהיא יותר ממני בצדקות מטעם שכתבתי. ולא נתחייב יהודה על הודאתו שבא עליה בחזקת גויה כיון שכפי האמת לא גויה היתה, ודבר זה דומה למתכוין לאכול חתיכת חלב ועלה בידו חתיכת שומן. ואם תאמר סוף כל סוף בשעת מעשה שבחזקת גוי' בא עליה למה עבר על גזירת בית דין. לזה כבר תרצו רז"ל (ב"ר פ' פ"ה) כי מה' מצעדי גבר ותקן עלילות להוציא לאור תעלומות. וצא ולמד מה שפירשנו בפרשת ויחי בפסוק (מ"ט ט') גור אריה וגו':

כי על כן לא נתתיה וגו'. פי' לפי מה שאמר צדקה יותר ממני גמר אומר כי גם לא עשתה פריצות. כי טעמה על אשר לא נתתיה לשלה בני ראתה כי אבדה תקותה לזה עשתה הדבר הזה:

או ירצה לומר כי הוא הגורם לה לעשות כן לצד שלא נתנה לשלה, והוא אומר **צדקה** היא במעשיה וממני פי' מצדי אני הייתי סיבה לה כי לא נתתיה וגו':

כח עלידו שני לאמר. פי' נצנצה במילדת רוח הקודש ועשתה ולא ידעה מה עשתה, היא קשרה על ידו שני וזה רומז כי הוא שני לא ראשון אבל היא אמרה כי זה יצא ראשונה, והוא אומר **לאמר** זה יצא ראשונה פי' היא אמרה כן אבל כפי האמת להיפך יגיד שם הסימן כי יש אם למסורת:

כט מה פרצת וגו'. פי' כי להיות שיד הראשון תגיד כי הוא הקרוב לצאת קודם אחיו ואף על פי כן דחפו זה לראשון וסתר העמדתו קודם לו זה יגיד הדרגה גדולה, והוא אומר **מה פרצת** על דרך אומר (תהלים קד) מה רבו מעשיך וגו' ואומר **עליך פרץ** מפרשת דבריה מה היא הפרצה שעשה ואמרה עליך פרץ פירוש כי הנותן יד יגיד כי הוא בא עליו בהזרעה כי הנכנס אחרון בזרע יוצא ראשון ואם כן הוא בא עליו ופרץ גדרו ויצא ראשון, והוא אומר עליך פרץ והבן. וכפי זה פרץ ראשון בהזרעה וראשון בלידה כי לו המלוכה נסוכה תכון עולם:

בראשית פרק-לט

ב ויהי בבית אדוניו וגו'. הנה יסדר הכתוב הדרגות המעלות אשר העלה ה' אותו, כי מקודם כשקנאו נתנו לעבוד עבדים העובדים עבודת חוץ כי הגדולים לא יעמידו לשרת בבתיהם אלא אשר יהיה איש ראוי ומצליח, ולזה צוה ה' אתו את ההצלחה ובזה היה בבית אדוניו המצרי משומרי הבית, והוא אומר **ויהי בבית אדוניו** ולא בשאר עבודות, ועוד לו מדרגה אחרת כשראה אדוניו וגו' **וישרת אותו** פירוש יחדו לשרת אותו ביחוד שבזה יהיה חשוב ולא יחיה חיי צער כחיי העבדים השפלים. ועוד לו ויפקידו על ביתו הרי זה קנה מעלה על כל קנין אדונו. ועוד לו **ויעזב כל אשר לו וגו'**, ועוד לו שלא ידע אתו וגו' שלא היה יודע הנכנסים והיוצאים ונעשה הוא שליט פירוש מיירדומ"ו בלע"ז בכל קנין המצרי:

ט באשר את אשתו. פי' לא שחשך אותך ממני בצו לצו אלא לצד שאת אשתו הוא הדבר המחשיך אותך ממני. או לשלול צד המעלה:

ואיך אעשה וגו'. פי' כי בזה אני מפסיד כל הטוב המושג אצלי:

ועוד אני מחסיר עצמי ממקור הנשמות כי דבר זה הוא אסור גם לבני נח, והוא אומר וחטאתי לאלהים:

ועוד ירצה כי אין לה לטעון כי תסתיר הדבר ולא ידע אדונו ונמצא עומד במצבו באין מחסור, לזה אמר וחטאתי לאלהים והוא שעשאני במצב זה וממנו לא יסתר דבר ונמצא מפסיד מצבו הטוב:

יב ותתפשהו וגו' לאמר וגו'. פי' התורה מגדת כוונתה בתפיסת הבגד שכוונתה לאמר וגו', אבל היא לא אמרה כלום אלא שלחה ידה לתופסו להכריחו קום עשה:

יד ותקרא לאנשי וגו'. לצד שידעה צדק יוסף בעיני אדונו ולא יאמין לדבריה, לזה נתכוונה ותקרא להם שהם יאמרו בבוא אדוני יוסף, והוא אומר **לאמר**, ובערה במ אש הקנאה להעיד והוא אומר **ראו הביא לנו וגו' לצחק בנו** שתפתם בצרתה כי גם עליהם גדלו והוא איש נכרי:

או ירצה באומר **ראו** כי יעידו על הדברים כי כן ראו, והוא אומר לאמר ראו, גם נתחכמה להתרעם נגד הבעל שבזה אם יליץ טובה עליו תאמר אף זו מן התוכחות עליך תלונתי:

יז ותדבר אליו וגו' לאמר. פי' אומר **לאמר** כי כן יאמרו אנשי הבית עדים בדבר, ולזה תמצא שלא חרה אפו על יוסף אלא על מה שנתנה חוזק לדבריה מהודעות הזולת והוא אומר

כשמוע אדוניו וגו' לאמר כדברים וגו' כי לא היה צריך הכתוב לומר אלא כשמוע אדוניו דברי אשתו, אלא נתכוין לומר שלא חרה אפו אלא כשמוע שיש מגידים על הדברים, והוא אומר לאמר כדברים וגו'. עוד יתבאר בסמוך:

לאמר כדברים וגו'. פירוש לא שהאמין בה כי כדבריה כן היה אלא לצד שאמרה אשתו כן עשה תנועה קטנה, ולזה לא יסרו ולא עשה לו דבר כמשפט הנעשה לעבד הנותן עיניו באשת אדונו:

{כא} **ויהי ה' את יוסף ויט וגו'.** פי' כי בהשראת שכינה על האדם יושפע הנסמך מהמשרה שכינתו ממה שבו, וידוע הוא חן המקום ברוך הוא כי הוא מקור החן, והוא אומר ויהי ה' את יוסף ובזה ויט אליו חסד פירוש ממילא, ואומר **ויתן חנו** להיות כי לא תרגיש בחינת הרע במתק החן לזה הוצרך ה' להרכיב בעין שר בית הסוהר אמצעי לערב אליו חן צדיק, והוא אומר ויתן חנו בעיני וגו' והבן:

{כב} **הוא היה עושה.** תרגום פי' על מימריה. ולדבריו למה לא ידבר הכתוב צחות ויאמר בפירוש על פיו היו עושים. ואולי שנתכוין הכתוב בשנותו את טעמו להודיע גם כן שהגם שהיה הוא המנהיג לא היה מתנהג בשררה ומונע עצמו מתשמיש דבר אשר היו עושים שם האסורים אלא ידו כיד כולן שוה, וזה יגיד מזג טבעו כי טוב הוא ומצא חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם:

בראשית פרק-מ

{ו} **והנם זועפים.** טעם זעיפת פני שניהם, על פי דבריהם ז"ל (ברכות נה:) שכל אחד חלם גם פתרון חלום חברו, לזה שר המשקים היה זועף במה שראה בפתרון חברו כי רע הוא ירא גם לנפשו ונבהל, ושר האופים הגם שחלם פתרון חברו לטובה עם כל זה להיותו מוכן לפורענות מזלו מגידו ולבו לא נכון עמו:

{ז} **וישאל וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר **אשר אתו במשמר**, גם למה הוצרך לומר **בבית אדוניו**:

ונראה כי יתן הכתוב טעם לשאלת יוסף לב' שרים מדוע פניכם כי אין זה מהלכות דרך ארץ לבקש לדעת מחשבות הגדולים, והוא אומר **וישאל יוסף את סריסי פרעה** פי' הגם שהוא יוסף כידוע עבד והם סריסי המלך אף על פי כן שאלם והטעם הוא אשר אתו במשמר יש בזה ב' טעמים, הא' כי להיותם עמו במשמר חש כי זעפם עמו הוא, והב' כי לצד שהם אתו במשמר כל הפנים שוים וכולן יקראו אסורים ולצד זה לא חש לגדולתם, ועוד שהיו בבית אדוניו ואפשר כי נוגע זעף זה לאדונו ושאל משפט עבד נאמן לאדונו לפקח בעניניו ולזה שאלם לאמר אליו מדוע וגו'. דקדק לומר **היום** כי אין לומר שפניהם רעים לצד אסורם בבית משמר כי דבר זה אינו חדש והיה להם להיות כן גם אתמול גם משלשום:

{ח} **ויאמרו וגו' ופותר אין אותו.** פי' אין פותר במציאות לפותרו בשום אופן, וזה היפך מהאמור בפרעה (מ"א ח') ואין פותר אותם פי' שהיו פותרים אלא לא פתרו את החלום פתרון המתקבל:

הלא לאלהים פתרונים. רוצה לומר כי הוא יפתור ונתחכם שלא יחשבוהו כי מתגדל בדבר ואמר כי ה' יש לו פותר חלומות הרבה והוא אחד מהם, והוא אומר ספרו נא לי:

עוד נתכוין באומר **פתרונים** לשון רבים על דרך אומרם בהרואה (נה:) כי כ"ד פותר חלומות היו בירושלים ופתרו חלום של רבי בנאה ומה שפתר זה לא פתר זה וכולם נתקיימו ע"כ. וזה הוא אומר **לאלהים פתרונים** פי' שימצא לחלום הרבה פתרונים וכולם צודקים. ודקדק לומר תיבת **נא** לב' טעמים הא' כי פתרון החלום לא יצדיק אלא אם יפתרנו ביומו ולא לאחר זמן כי

כל דברי החלום יכוננו יחדיו ביומו, וכמו כן תמצא שאין מתענין תענית חלום אלא ביומו ואפילו בשבת (שבת יא.) לזה אמר ספרו נא לי פירוש עתה לשלול שלא יאחרו עד יום או יומים אחר שיוסר עצבון נפשם:

וטעם ב' על דרך אומרם ז"ל (ברכות נה:) כי החלומות הולכים אחר הפה ולזה חש יוסף שיקדימו לספר תלומותם לזולת מבלעדי ויתקיים פתרון הזולת לזה אמר ספרו נא פי' עתה ספרו לי כדי להקדים פתרונו. והגם שאמרו בפ' הרואה כי כ"ד פותרי חלומות היו בירושלים וכולן פתרו חלומו של רבי בנאה וכמו שכתבנו בסמוך. אומר אני כי דוקא אם לא יהיו הפתרונים סותרין זה את זה אבל אם היו סותרים כמו שתאמר ראשון יאמר כי יוציאוו מהמשמר לגדולה ושני יאמר שם ישב עד מות אין מתקיים אלא ראשון, ולזה אמר יוסף ספרו עתה שבזה יבטח כי יתקיים פתרונו:

טו בחלומי. פי' להיות שחלם פתרון חלום חבירו כאומרם ז"ל (ברכות נה:) לזה אמר בחלומי פי' אשר חלמתי לעצמי:

יד כי אם זכרתי וגו'. אולי שהתנה עליו שלא יתקיים הפתרון הטוב אלא בתנאי אם זכרתי, וטעם יוסף ששם בטחונו בו לצד כי ראה חלומו יגיד בשורה טובה כי ישראל נמשלו לגפן כאומרם בפסוק (חולין צב.) והנה גפן לפני וגו', ואם לא בא החלום אלא לדבר הנוגע לשר המשקים היה די לה' להראותו שנותן הכוס על כף פרעה, אלא ודאי הראוהו על יוסף שהוא הגפן שהיה לפניו שם בבית הסוהר, ואמרו והיא כפורחת פירוש שתפריח ותעלה הגפן, נצה פירוש יתעלה ממדרגה למדרגה, והוא שהודיעו מכלל הפתרון ואמר לו כי אם זכרתי וגו', ואחר האמת כן היה שעל ידו נתעלה יוסף, וסבר יוסף שיפרש לו הדבר הנאמר לו בחלום וגילה לו סודו. וטעם שנענש יוסף כי טעה בחושבו כי מרצונו של שר המשקים תהיה מעלת יוסף ולא כן הוא שאמת כי ה' יעשה הדבר על ידו אבל לא לרצונו וכמו שכן היה שעל כרחו דבר אל פרעה ושם אתנו (מ"א י"ב). ובמראה החלום שהודיעו הדבר לשר המשקים כדי שיתבשר יוסף בדבר לא שישים בטחונו בו:

טו כי גונב גנבתי. טעם כפל גנב וגו' לאמר כי שני גניבות נעשו בו גניבת הגוף וגניבת דעת הקונים שחשבו שהוא עבד שבזה קנו אותו מהם, לזה אמר גניבה ב' פעמים, ומעתה הנה הוא לעצמו ואין גופו קנוי ללוקח, ואולי כי נתכוין יוסף לסתור נימוס מצרים שאין עבד מולך ולא לובש וכו', (ב"ר פ"ט) ולצד שראה בחלום כי יעלה לגדולה אמר להסיר טעות הנשמע כי הוא עבד. ואפשר שלא הקפיד ה' על דבר זה כי צריך אדם להרים מכשולו ולא הקפיד ה' אלא על אומרם זכרתי וגו'. ואמרו וגם פה פי' בעיר הזאת לא עשיתי מאומה וכהוכחה שהוכיחו מהשמלה כאומרם ז"ל (תרגום יונתן ל"ט י"ד) כי בדקו שמלת המרשעת ומצאו שקר בימינה, ואת זה שילם יוסף לכהני פרעה שבדקו השמלה והוציאו מעליו לשון הרע, לזה נתן להם חקם במושלים אשר קצב להם פרעה, (מ"ז כ"ב) כי זולת זה היה חושב עליהם מחשבות כי ועל פיך ישק כל עמי (מ"א מ') אמר אליו פרעה:

טז וירא שר האופים כי טוב. פי' הוא שחלם פתרון שר המשקים ראה כי טוב פתר פי' על נכון, והוא עד שראה מה שאין כן שר המשקים אפשר שלא יצדיק ודאי כי הוא זה הפתרון:

או ירצה על זה הדרך כי טוב דבר לו בפתרונו וכאלו אמר כי פתר טוב ולא רע וחשב שאולי גם אותו יבשר בשורה טובה, ותקותו מפח נפש כי הראוהו הגלות של ישראל אשר יאכלו העמים הנמשלים לעופות כאומרם (לעיל ט"ו י"א ותרגום יונתן שם) וירד העיט על הפגרים, את ישראל הרמזים ללחם דכתיב (תהלים יד) אוכלי עמי אכלו לחם, גם רמז באומרם על ראשי כי ישראל הם עליונים על כל העמים, ותמצא שבחלום שר המשקים לא הזכיר ששתה פרעה את הכוס אלא נתינתו בידו לכבוד ולמעלה מה שאין כן חלום שר האופים שהגיד אכילת העופות מן הסל:

{יח} זה פתרונו. טעם אומרו כן בפתרוני החלומות נתכוין להשליט הדיבור של הפתרון על המחשבה שבזה החלומות הולכים אחר הפה כי המחשבה מתהפכת כפי הדיבור השולט עליה, ודוקא אם יאמר זה פתרונו שבזה משליט הדיבור, וכמו כן תמצא שדיבר בדרך זה בפתרון חלום פרעה כאשר אבאר שם בעז"ה:

{כג} ולא זכר שר המשקים וגו'. פי' הגם שלא שכחו בתחלה לא זכר שמו כאשר צוה עליו יוסף דכתיב (י"ד) זכרתני:

ועוד מודיע הכתוב ששכחו גם מלבו. והכוונה בזה כי לצד שהחליט שלא לזכרו נשכח מלבו כי אם היה בלבו ובדעתו צד אחד לזכרו באמצעות זה היה קצת נזכר אלא לצד החלט הדבר נשכח ממנו (מלבו). ואולי ירמוז עוד **וישכחהו** שהיה משכיחו מלבו ומדעתו עת עלות על זכרונו עד עת קץ שפקד ה' את יוסף ויזכרהו, ואולי שירמוז באומרו **וישכחהו** על זה הדרך וישכח הוא אבל הקדוש ברוך הוא לא שכחו ויזכרהו לטובה ויהי מקץ וגו' ואז שר המשקים זכר אותו בעל כרחו: